

EEN KARAVAN
UIT PERZIË

Klassieke Perzische poëzie

INGELEID, UITGEKOZEN,
UIT HET PERZISCH VERTAALD
EN GEANNOTTEERD DOOR
J.T.P.DE BRUIJN

UITGEVERIJ BULAAQ
AMSTERDAM

INHOUD

INLEIDING 13

- Een karavaan 13 · De Perzische taal 17
Het Perzisch en het Arabisch 20 · Perzië of Iran 21
De poëzie in de geschiedenis van Perzië 24
Hofpoëzie 27 · Religieuze poëzie 31
De regels van de poëzie 32 · Dichtvormen 35
De leer van de retorica 38 · Beeldspraak 42
Genres en onderwerpen 48 · Stijlperiodes 51
Over dichtkunst en dichterschap 53 · Verder lezen 62
Verantwoording 69

CHRONOLOGISCH OVERZICHT 75

I EEN RENAISSANCE IN HET OOSTEN 81

- Hanzala 82 · Aboe Saliek 83 · Firoez Masjriqi 83
Sjahied 84 · Roedaki 85 · Aboe Sjakoer 92
Mos'abi 94 · Daqiqi 95 · Kesa'i 100

II OVER KONINGEN EN HELDEN 103

- Daqiqi 103 · Ferdousi 113 · Asadi 184

III DICHTERS IN DE DIENST VAN SULTANS 193

- Onsori 194 · Farrochi 198 · Manoetsjehri 207
Mas'oeed-e Sa'd-e Salmaan 211 · Mo'ezzi 214 · Anvari 216
Ebn-e Jamien 221 · Obeid-e Zakani 222 · Qa'ani 229

IV HET LIED VAN DE LIEFDE 231

Sana'i 232 · Hasan-e Ghaznavi Asjraf 233 · Anvari 234

Attaar 235 · Djamaal ad-Dien Esfahani 236

Djalaal ad-Dien Roemi 237 · Madjd-e Hamgar 238

Emami 239 · Eraqi 239 · Saadi 241 · Homaam 245

Amier Chosrow 246 · Chadjoë 247 · Salmaan 248

Hafez 249 · Kamaal ad-Dien Mas'oesd 261

Maghrebi 262 · Djami 262 · Baba Faghani 263

Sa'eb 265 · Sjahrijaar 267 · Foroegh 268

V HET VERHAAL VAN DE LIEFDE 269

Fachr ad-Dien Gorgani 270 · Nezami 277

Amier Chosrow 342 · Djami 343

VI KWATRIJNEN 349

Baba Taher 350 · Aboe Sa'ied-e Aboe'l-Cheir 351

Omar Chajjaam 353 · Attaar 356 · Baba Afzal 357

Majd ad-Dien Baghdadi 358 · Sahabi 360

VII OVER ASCETEN EN VAGEBONDEN 363

— *Ascetische gedichten* 364

Sana'i 364 · Soezani 368 · Chaqani 369

Zahier Faarjabi 375

— *Qalandar-gedichten* 377

Sana'i 377 · Attaar 378

VIII VERMANERS EN VERTELLERS 381

Sana'i 382 · Faried ad-Dien Attaar 394

Djalaal ad-Dien Roemi 400 · Saadi 417

Djami 431

IX ROUW VOOR DE IMAAMS 435

Kesa'i 435 · Naser-e Chosrow 436

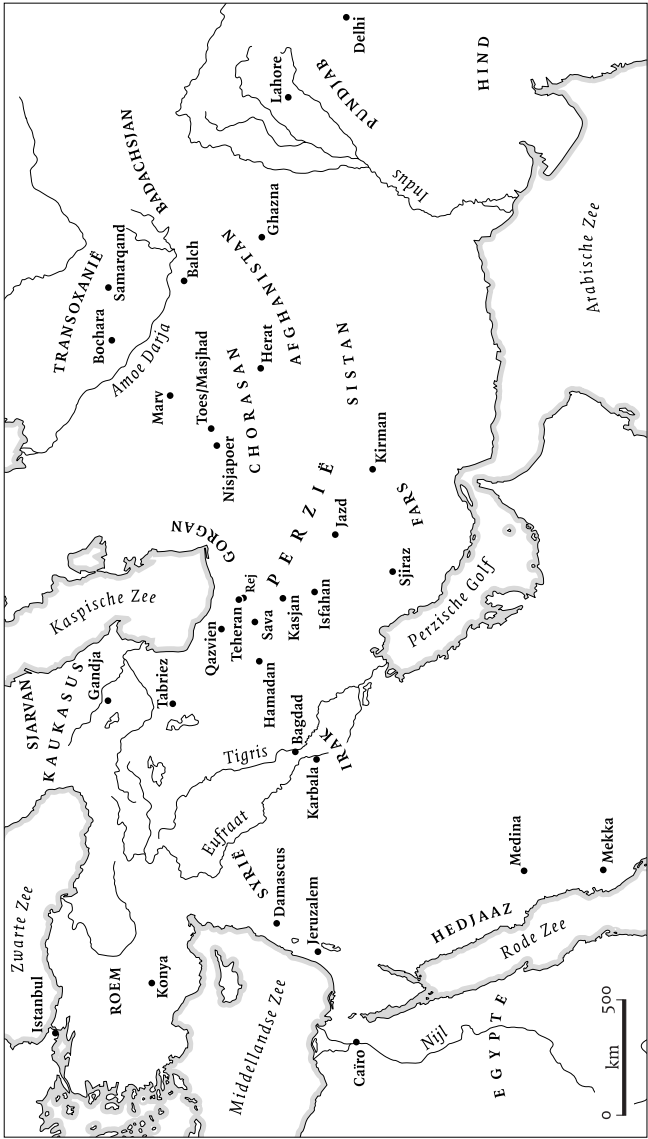
Mohtasjam 441

Biografische gegevens over de dichters,
met beginregels en bronnen 449

Verklaring van termen, plaats- en eigennamen 485

Bibliografie 495

DE WERELD VAN DE KLASIEKE PERZISCHE POËZIE

Het begrip ‘genre’ wordt gebruikt om orde te brengen in de verzameling van individuele teksten die een literaire traditie heeft voortgebracht. Het is een onmisbaar, maar niet altijd gemakkelijk hanteerbaar hulpmiddel, zowel voor de onderzoeker van literatuur als voor de gewone lezer die inzicht wil krijgen in de samenhang tussen teksten. De in het Westen gangbare indeling in epiek, drama en lyriek is voor de Perzische poëzie niet erg bruikbaar, in de eerste plaats omdat de categorie van het drama geheel en al ontbreekt in de klassieke literatuur en verder omdat het schema veel te globaal is.

Het is daarom beter te letten op de onderscheidingen die binnen de traditie zelf werden gemaakt. Bij nader inzien blijkt ook dat niet een erg eenvoudig beeld op te leveren. De meest voor de hand liggende ordening is die van de *divaans* van de Perzische dichters. In nagenoeg alle gevallen zijn zij op dezelfde manier ingedeeld: de collectie begint met de *qasida*'s, dan volgen de strofische gedichten, de *ghazals*, de *qet'a*'s (‘fragmenten’) en ten slotte de kwatrijnen van de betreffende dichter. Meestal zijn gedichten in de vorm van de *masnavi*° niet in een *divaan* opgenomen, tenzij het heel korte stukken zijn.

Het probleem van de genres is daarmee nog niet opgelost omdat dit in feite een indeling volgens de dichtvormen is, die niet helemaal strookt met de verdeling van de onderwerpen waarover de gedichten gaan. Bij sommige dichtvormen is er wel sprake van een gebruikelijke relatie met de inhoud: een *qasida* was van oorsprong een lofdicht en werd door hofdichters bij voorkeur daarvoor gebruikt; een *ghazal* is in de meeste gevallen een gedicht over liefde. Niettemin zal de lezer van deze bloemlezing al gauw ontdekken dat dit niet in alle gevallen opgaat. Zowel *qasida*'s als *ghazals* kunnen ook over andere onderwerpen gaan, en bovendien zijn niet zelden andere dicht-

vormen gebruikt voor gedichten waarin een mecenas wordt geprezen of een beminde bezongen. Bij de overige vormen bestaat eigenlijk geen vaste relatie tussen vorm en inhoud.

Bij de overlevering van poëzie was men zich ervan bewust dat hier verschillende principes van indeling in het geding zijn. Vooral in oudere handschriften van *divaans* en in bloemlezingen die thematisch zijn geordend, komen termen voor die uitsluitend op de inhoud slaan. Hiervoor werden woorden gebezigd uitgaande op de Arabische meervoudsuitgang ‘-ijaat’, die vaak voor het aanduiden van abstracte begrippen werd gebruikt: zo werd gesproken over *ghazalijaat*, niet over *ghazals*, als titel voor een verzameling liefdesgedichten; gebruikelijk waren daarnaast *madhijaat* voor lofdichten, *zohdijaat* voor ascetische gedichten (meestal in de vorm van *qasida*’s), *qalandarijaat* voor gedichten over *qalandars* of vagebonden etc.¹⁶ Soms hebben deze termen alleen betrekking op een deel van een gedicht waarin de motieven die bij een bepaald genre behoren voorkomen; in een lofdicht kon bijvoorbeeld ook een passage voorkomen die over de liefde ging of een die typische *qalandar*-motieven bevatte.

Voor de langere *masnavi*’s, die in afzonderlijke handschriften werden overgeleverd, ontbreken zulke genre-kwalificaties. In westerse studies over Perzische literatuur wordt meestal een inhoudelijk onderscheid gemaakt tussen heroïsche, romantische en didactische *masnavi*’s. Tot op zekere hoogte is deze indeling toepasbaar voorzover zij aansluit bij het onderwerp dat evident het voornaamste thema is van de gedichten. De betekenis die het werk van bepaalde auteurs in de literaire traditie heeft gekregen, speelt hierbij eveneens een rol. Zo is het ‘heroïsche’ genre onlosmakelijk verbonden met Ferdousi’s

16. Dezelfde formatie kon overigens ook in strikt formele zin worden toegepast, bijvoorbeeld in het geval van *roba*‘ijaat dat als meervoud van *roba*’i de vorm van het kwatrijn aanduidt, ongeacht de inhoud daarvan.

‘Boek van de koningen’, het ‘romantische’ met de *Chamsa* (‘De vijf *masnavi*’s’) van Nezami van Gandja en het ‘didactische’ met het werk van de grote mystieke dichters. Om die reden is in deze bloemlezing dan ook de gangbare driedeling gevolgd bij de indeling van hoofdstukken waarin *masnavi*-gedichten zijn opgenomen.¹⁷ Toch levert ook dit een aantal problemen op, omdat enerzijds verhalende gedichten altijd ook didactische passages bevatten, anderzijds didactische dichters ook veelvuldig verhalen vertellen. Bovendien beleven helden ook wel liefdesavonturen en gaan minnaars niet zelden op het oorlogspad. De meeste *masnavi*’s zijn dus teksten die uiteenlopende inhoudelijke genres in zich verenigen.

Er is in de Perzische poëzie nog een verband tussen gedichten te onderkennen. Binnen een traditie waarin je het vak leerde door goed in je op te nemen wat je voorgangers hadden gedaan, lag het voor de hand dat nieuwe gedichten vaak ‘antwoorden’ (*djavaabs*) waren op het werk van oudere dichters. Dit principe, ook wel ‘navolging’ (*nazira*) genoemd, werd niet als plagiaat gezien en gold zelfs niet als laakbaar epigonisme. De dichter die zich door een al bestaand gedicht liet inspireren, werd geacht de uitdaging aan te gaan om hetzelfde thema nog beter te behandelen. Dit werd op zichzelf gewaardeerd, ook al moet gezegd worden dat zulke nabootsingen maar zelden het voorbeeld overtroffen of zelfs maar evenaarden. Met alle dichtvormen kon volgens dit procédé worden gewerkt, maar het is het meeste toegepast in *ghazals* en in *masnavi*’s. De uitdager nam niet alleen het onderwerp over, maar meestal ook formele kenmerken, zoals metrum, rijm en eventuele *radiefs*°. De vijf gedichten van Nezami van Gandja (geschreven omstreeks 1200) zijn het beroemdste model geweest dat tot navolging heeft uitgelokt. Eeuwenlang hebben dichters gepro-

17. Respectievelijk de hoofdstukken II, V en VIII.

beerd gedichten te schrijven over een of meer van de onderwerpen uit zijn *Chamsa*, of 'het vijftal' in zijn geheel na te volgen. Alleen grote dichters als Amier Chosrow Dihlavi (veertiende eeuw) en Djami (vijftiende eeuw), zijn erin geslaagd gedichten te schrijven die ook na hun tijd nog werden gelezen. De dichter Djami ging zelfs verder en breidde de groep uit tot zeven gedichten, waarbij hij nieuwe onderwerpen toevoegde aan het repertoire van Nezami.

STIJLPERIODES

Gezien de overwegende rol die vorstenhoven in de Perzische literatuur hebben gespeeld, lijkt een periodisering die rekening houdt met het verloop van de politieke geschiedenis, zoals die over het algemeen in de literatuurgeschiedenis wordt aangehouden, het meest logisch. Doordat er meestal geen centraal hof was dat de toon zou kunnen zetten, speelde het literaire leven zich af op verschillende plaatsen, die vaak ver uit elkaar lagen. Het is dus aannemelijk, en soms ook aantoonbaar, dat het werk van dichters die in hetzelfde milieu verkeerden stilistische overeenkomsten vertoont. Maar ook aan dit indelingsprincipe zijn nadelen verbonden. Het houdt bijvoorbeeld geen rekening met de zo belangrijke mystieke stromingen, die meestal weinig van doen hadden met de vorstelijke centra. Bovendien was er meer uitwisseling dan men voor mogelijk zou houden bij zulke enorme afstanden. Dichters reisden dikwijls van het ene hof naar het andere, en ook als zij honkvast waren, was er altijd vraag naar nieuwe poëzie van elders, die in afschriften van *divaans* en bloemlezingen, of in mondelinge overlevering, relatief gemakkelijk kon worden verspreid.

Een algemeen aanvaarde classificatie voor de ontwikkeling van de poëtische stijlen bestaat niet. Aan het einde van de

Fragmenten uit het 'Boek van Garsjaasp'

De dichter Asadi, een stadgenoot van Ferdousi, verliet zijn geboortestreek om zich te vestigen in de provincie Azerbajdjan waar hij een lexicon van zeldzame poëtische woorden samenstelde voor de dichters in het westen van Perzië die de dichters in het oosten wilden navolgen. Hij schreef verder onder meer een heldendicht over Garsjaasp, een figuur uit oude mythen, die volgens Asadi een voorvader van Rostam^o was geweest. Verhalen over reizen naar Indië en Sarandieb (het moderne Srilanka) spelen een belangrijke rol in dit epos.

Om goed te laten uitkomen dat de verhalen die zij vertellen een diepere zin hebben, laten epische dichters bespiegelende passages voorafgaan aan hun gedichten, zoals dit fragment uit het werk van Ferdousi's belangrijkste navolger.

Over de ziel en het lichaam

- ♣ Besef dit: de ziel is het allerhoogste,
zij behoort tot een andere kosmos dan deze.
Als een ster schittert zij, de zuivere ziel,
maar zij is in een diepe spelonk gevallen.
Het licht waarop haar schijnsel berust
roept het leven en het bewustzijn wakker.
Zij kent geen rust, maar is niet in beweging,
zij is op geen plaats, maar ook niet nergens.
Aan haar zijn hemel en aarde geketend,
de samenhang van de wereld schenkt zij.
Zij heeft geen gedaante maar is toch manifest:
ontelbaar de vormen die zij aanneemt.
Onzichtbaar verricht zij wat zij beraamt,
in geen tijd is zij waar zij wil komen.

Zij ziet u, maar laat zich niet aan u zien,
zij vormt bergen zonder zelf steen te zijn.
Het lichaam is voor haar een gewaad
dat zij afleggen kan nadat zij het aantrok.
Voor de ziel is het lichaam een kostbaar goed,
kostbaar zoals het gewaad voor het lichaam.
Zie het lichaam als een huis in een tuin:
de ziel is de lamp, de pilaar is het leven.
Vier kettingen hangen neer in dit huis,
de lamp hangt daaraan als een kandelaber.
Wanneer de kettingen slap zijn geworden,
verschijnen gebreken aan alle kanten.
Het huis wordt bouwvallig, de tuin verdort,
de pilaar valt om en de lamp dooft uit.
Het beeld keert terug naar de elementen,
[de ziel] ervaart wat zij heeft verworven.
Een zee is de kosmos, het lichaam de kust:
de ziel moet de diepe zee bereizen.
Zij vindt geen weg naar haar doel tenzij
zij een schip toerust en zich bevoorraadt.
Geloof is het schip, weldoen de leeftocht,
oprechtheid de wind en wijsheid het zeil.
Maar als zij de overkant niet bereikt,
moet zij in de diepe zee verzinken.
Is de ziel u dierbaar, doe dan wat recht is,
wees God indachtig en vrees de bestraffing.
God verlangt niet wat u niet kunt geven,
doe dat wat Hij als het juiste beval.
Denk niet dat de ziel ooit niets zal worden,
zij was nooit niets en zal dat niet worden.
Tot niets moet alleen datgene vervallen
wat naar zijn aard ten onder kan gaan.
De redelijke ziel zal eeuwig bestaan,

zij gaat niet teloor en wordt niet minder.
Geen andere bestemming heeft zij dan deze:
het vuur van de hel of het paradijs.

De legende van Adam

Als hij op Sarandieb (Srilanka) is aangekomen, ziet Garsjaasp op een berg de afdruk van een reusachtige voet. De plek is rijk aan edelstenen en de natuur bloeit er uitbundig. Een klui-zenaar die daar woont vertelt hem het verhaal van die voetafdruk. Het is een legende over Adam en Eva, afkomstig uit joodse overlevering maar verweven met motieven die zijn ontleend aan andere godsdiensten.

- ✦ Een oude brahmaan had zich op die berg
verheven boven de voortgang van de tijd;
zijn bloem was verdord, zijn gestalte verschrompeld,¹
het ravenzwart werd pelikanenwit;
de rechte pijl was gekromd als een boog,
de boog van de wenkbrauwen wit als papyrus;
blootshoofds, blootvoets, maar op zijn lijf een hemd
van gras, en voorts bekleed met bladeren.
De held Garsjaasp knoopte een gesprek aan:
‘Gekromde oude, recht van hart,
waardoor is deze berg zo gezegend,
wiens voetafdruk is hier achtergebleven?’
De vrome oude sprak met vervoering:
‘Dit is een plek vol van wonderen:
je vindt er blinkende edelstenen,
aloë is er, kamfer en allerlei fruit.
De heerlijkheden hier rondom
zijn de zegeningen van Adams voet.
Van de voetafdruk die je voor je ziet,

is iedere teen zeventig voet lang.
Van hier naar de zee, dat is twee mijlen,
zou hij in twee stappen kunnen gaan.
Elke nacht opnieuw stijgt vanuit zee
een wolk omhoog met droevig geklaag;
hij stort tranen over al deze tenen,
maar laat nergens anders regen vallen.
Toen Adam uit de lucht viel op deze berg,
was hij ongelukkig en ontroostbaar.
Zijn hart bedekte de zon met zuchten,
de ogen een zee, een rivier zijn wangen.
Honderd jaar huilde hij over zijn noodlot,
en smeekte hij de Schepper hem te vergeven.
Ten slotte bracht Soroesj² hem de boodschap:
'Uw gebed is verhoord, wees maar stil!'
Van vreugde plengde hij evenveel tranen
als hij gehuild had van verdriet.
Door de tranen die de smart hem deed storten,
was de berg overdekt met giftige planten;
door de tranen van vreugde groeiden daarna
het gras, de bloemen en heilzame kruiden.
Ver weg in Djedda zat zijn vrouw aan zee,³
treurend om de man die zij had verloren.
Vissen ving zij uit de diepste zee,
zij bakte ze in de zonnehitte.
Gebakken vis, daarop leefde zij,
verlangend naar Adam dag en nacht.
Als het tijd voor gebed was, stond zij op
om het hoofd te heffen naar de hemel.
Toen zond de Schepper uit het paradijs
Soroesj, de gezegende, met in zijn hand
een huis gehouwen uit een blinkend stuk
rode hyacint, met de naam 'Welvaren'.

Dat plaatste hij midden in de wereld,
het werd een geliefde bedevaartsplaats.
Hij beval Adam naar die plaats te gaan,
en zo vond hij zijn vrouw terug.
Toen de zondvloed over de aarde stroomde,
verdween dit huis naar de Garazmaan.⁴
Eens zal God een nieuw gebouw oprichten
dat een voetstuk voor het geloof zal zijn.
Met de glorie van de laatste Profeet
zal Hij het nog meer luister geven.⁵
Wie het hoofd daarvan afkeert verliest zijn geloof,
wie haar steen kust zal zijn zonden verliezen.⁶
Nadat Adam duizend jaar had geleefd,
verliet hij het aardse en ging naar zijn Schepper.
Seth⁷ vertrouwde zijn lichaam toe aan de aarde,
Soroesj bracht een lijkwade uit de hemel.
Zijn graftombe is nu nog aanwezig,
maar een stuk van hem ligt in de zee.
Noach is indertijd hier ook geweest,
hij bracht zijn gebeente naar Dezhocht.⁸
Deze berg is vervuld van juwelen en bloemen
sinds de afdruk van zijn voet hier ligt.
Geen berg ter wereld verheft zich hoger,
nergens wordt hyacint gewonnen als hier.
Hoewel je ook elders parels kunt vinden,
de kostbaarste vind je in dit gebied.’

1. De letterlijke vertaling is: ‘zijn bloem was leem geworden, zijn gouden cipres de zilveren draad van een spinnenweb’.

2. De Iraanse engel treedt hier op in een islamitische legende van joodse herkomst.

3. Het graf van Eva (‘Hawwa’ in het Arabisch) was te zien in Djedda totdat het in 1928 door de Saoedi’s werd verwoest.

4. De hoogste hemel volgens de zoroastriërs, een verbastering van het Middelperzische Garoodmaan.

4. De naam die de duivel droeg als engel, voordat hij uit de hemel werd verstoten.
5. Een Arabische spreuk toegeschreven aan Ali°.
6. Koran, soera 96:15.
7. In de volgende verzen neemt Roemi het beeld van de zon te baat om de naam van de door hem vereerde Sjams-e Tabriez ('de Zon van Tabriez') te suggereren, over wie hij niet openlijk wil praten.
8. De Ether is hier bedoeld in kosmologische zin, als de uiterste grens van wat nog een waarneembare gedaante heeft.
9. Zoals Jakob°, de blinde vader van Jozef°.
10. Het moment waarin de mystieke ervaring plaatsvindt.
11. De engel des doods.
12. Het lot van de goudsmid wordt vergeleken met dat van de nachtvlin-der die opbrandt in de vlam van de kaars.
13. Chezr, een mythologische figuur uit de Arabische overlevering, wordt gewoonlijk geïdentificeerd met de dienaar van Allah die tijdens een reis in gezelschap van de profeet Mozes° ongerijmde daden verricht; onder meer doodt hij een jongen om te voorkomen dat deze later zijn ouders verdriet zal doen door zijn overmoed en ongeloof; hij laat een schip vergaan met alle opvarenden omdat zij anders door een boze koning zouden zijn gekaapt. Achteraf verklaart hij aan Mozes zijn goede bedoeling. Zie de koran, soera 18:65-82.
14. In de islam wordt meestal aangenomen dat Ismaël, niet Izaäk, de zoon was die Abraham moest opofferen.
15. Ahmad is een andere vorm van de naam Mohammad; het vers is op een woordspeling gebaseerd omdat 'Ahad' ('de Enige') een van de namen van God is.
16. Zie hierboven, noot 13.
17. Bij het aderlaten.

SAADI van Sjiraz (gest. 1292)

Fragmenten uit 'De boomgaard'

In 1256 keerde Saadi terug naar Sjiraz, na lang te hebben gereisd door het Midden-Oosten. Het jaar daarop voltooide hij een didactische *masnavi*° onder de titel 'De boomgaard' (*Boestaan*). Het gedicht was opgedragen aan Aboe Bakr ebn Saad

Zandji, de lokale heerser van Sjiraz, maar het was tevens bedoeld als een reisgeschenk voor zijn stadgenoten. Nog een jaar later schreef hij zijn 'Rozentuin' (*Golestaan*), in proza, vermengd met veel korte gedichten. Het is niet overdreven te zeggen dat Saadi met deze twee werken onsterfelijke roem heeft verworven, niet alleen in de islamitische wereld maar ook in het Westen. Ze zijn beide al in de zeventiende eeuw vertaald, onder meer in het Nederlands, en tot op de huidige dag verschijnen er nog nieuwe vertalingen. Hoezeer zij ook naar de vorm verschillen, inhoudelijk hebben zij veel gemeen. Saadi behandelt in 'De boomgaard' min of meer dezelfde onderwerpen als in 'De rozentuin', hoewel de toon van het tweede werk luchtiger is dan die van het eerste. In de inleiding van de *masnavi* geeft hij een korte opgave van de inhoud van de tien hoofdstukken.

De aanleiding tot het schrijven

✦ In verre werelddelen heb ik veel gereisd,
met mensen van elk slag verkeerde ik.
Ik heb genoten overal op aarde,
van alle schoven pikte ik een graantje mee.
Maar God behoeft Sjiraz! Nergens vond
ik zulk goed volk als juist op deze plaats.
De band met de bewoners van dit land
verdreef zelfs de Levant uit mijn gedachten.
Met lege handen durfde ik niet te komen
bij vrienden vanuit zulke rijke dreven.
Ik dacht: 'Men neemt Egyptische kandij
als reisgeschenk mee voor zijn vrienden.
Maar zulke zoetigheden breng ik niet,
ik schenk hun woorden zoeter dan kandij.
Dit is geen kandij die men kan eten,
maar die de wijzen strooien op papier.'

Toen ik dit Huis van het Geluk¹ voltooide,
ontsloot ik het ter lering met tien deuren.
De eerste voert naar recht, beleid en inzicht,
het hoeden van de schepselen, de vreze Gods.
De tweede heeft weldadigheid als grondslag,
want wie gul geeft, prijst zo Gods gunstbetoon.
De derde is de liefde, roes, vervoering,
maar niet de liefde waartoe men zich dwingt.
Vier is de nederigheid, vijf welbehagen,
zes betreft hen die voor berusting kiezen.
In zeven gaat het over opvoedkunde;
in acht om dankbaar zijn voor zuiverheid.
Negen opent de rechte weg tot het berouw;
met een gebed wordt 't boek in tien besloten.
Gezegend was de dag, voorspoedig 't jaar,
de beste datum tussen de twee feesten:
in vijfenvijftig boven de zeshonderd,²
was deze schat geheel gevuld met parels.
Toch stortte ik nog parels in mijn schoot,
het hoofd gebogen op de borst van schaamte:
want naast de parels zijn er lege schelpen;
naast hoge bomen zijn er lage in mijn tuin.
Bedenk, geëerde, welgestemde lezer:
wie zelf iets kan, is spaarzaam met kritiek.
Er is geen kleed van zijde of zacht satijn,
of het heeft ook wat vulsel in de voering.
Wind je niet op als je niet steeds fluweel vindt,
maar wees lankmoedig, dek de zwakke plekken af!
Ik poch niet op mijn schatten van geleerdheid;
ik houd mijn hand op als een bedelaar.
Ook jij die in mijn woorden fouten ziet,
gedraag je als Hij Die de wereld schiep.
Bevalt je ook maar één op duizend woorden,

wees ridderlijk, en spaar me je kritiek!
Wat ik gedicht heb is in Pars wellicht
als muskus in Chotan°: 't heeft weinig waarde.
De roffel van een verre trom benauwde mij,
want in den vreemde zagen ze mijn fouten niet.
Met een boeket ging Saadi naar de boomgaard,
brutaal, alsof hij pepers bracht naar Indië.
De schil is gekonfijt zoals een dadel:
maak hem maar open, heus, hij heeft een pit!

1. Een omschrijving van Saadi's 'Boomgaard', die geschreven is om de lezer de weg naar het eeuwige geluk te wijzen.

2. Het moslimse maanjaar 655, dat overeenkomt met 1257 A.D.

De soefi op een luipaard

• Er wordt verteld over de groten van 't geloof,
wier blik met zekerheid het werkelijke ziet,
dat een verlichte man eens op een luipaard reed
terwijl hij in zijn hand een gifslang hield.
Men vroeg hem: 'Jij die Gods Weg zo goed kent,
wijs ons het pad dat jij zelf hebt gevolgd.
Wat deed je om dit roofdier te bedwingen?
Is eeuwig heil bezegeld met jouw naam?'
'De luipaard en de slang heb ik getemd,
net als de olifant, de gier, sta niet verbaasd:
onttrek je niet aan het bevel van God,
dan is elk wezen aan jou onderworpen.
De heerser die gehoorzaamt aan de Schepper,
ontvangt Diens steun en wordt door Hem beschermd.
Als Hij je liefheeft, hoef je niet te vrezen
dat Hij je overlevert aan je vijand.
Dit is het Pad, wijk niet af van die koers,
ga nu op weg en vind wat je begeert!'
Ook hem zal deze raad van veel nut zijn
die het betoog van Saadi tot zich neemt.

Het testament van Chosrow

- ♣ Koning Chosrow¹ zei, naar ik heb gehoord,
voor hij de ogen sloot, tot Sjeroye, zijn zoon:
‘Denk bij al wat je ondernemen wilt
eerst aan het welzijn van de onderdanen.
Keer je niet af van recht en rede,
dan zal het volk zich niet van jou afwenden.
Als onderdanen een tiran ontvluchten,
raakt overal zijn slechte naam bekend.
Je ondergraaft je eigen fundament
als je het legt door kwaad te doen.
Een zwaardvechter doet minder schade
dan moeders en hun kroost wanneer zij klagen.
Het lampje dat een weduwe ontstak,
deed vaak een stad geheel in rook opgaan.
Geen heerser krijgt een groter deel
dan hij die leeft als een rechtvaardige.
Wanneer hij deze wereld moet verlaten,
zullen de mensen zijn graf zegenen.
De slechten gaan heen net zoals de goeden,
zorg dat je naam met het goede blijft verbonden!’

1. Bedoeld is Chosrow II Parviez, die in 628 door zijn zoon om het leven werd gebracht.

Over liefde, dronkenschap en vervoering

- ♣ Gelukkig wie in vervoering lijden,
of Hij hen slaat dan wel hun wonden heelt,
de bedelaars die koningschap versmaden
maar vol verwachting armoede verdragen.
De wijn van smart drinken zij teug na teug,
ook als hij bitter is, zij houden vol.
Hoofdpijn hoort immers bij het drankgenot,
de doornen zijn toch wachters van de roos?

Niet bitter is het, lijden in Zijn Naam,
want de beminde hand maakt bitter zoet.
De dronken minnaars dulden de verwijten:
dolle kamelen dragen licht hun lasten.
Wie Hij gevangenneemt zoekt niet de vrijheid,
wie zo wordt buitgemaakt wil niet ontsnappen.
Vorsten in eenzaamheid, de armen onder 't volk,
verdwaalde kenners van de pleisterplaatsen,
wie kan bevroeden wat hun wedervaart?
Het levenswater vindt men in het duister.
Jeruzalem staat vol met fraaie koepels,
al is de stadsmuur in verval geraakt.
Nachtmotten zijn zij, die zichzelf verbranden,
geen zijderupsen die zichzelf verpoppen.
De liefste in het hart, de liefste zoekend,
de lippen droog van dorst bij de rivier.
Ik zeg niet dat zij water niet verdragen,
nee, zij zijn waterzuchtig aan de oever van de Nijl.

De kracht van de aardse liefde

De liefde voor een medemens van vlees en bloed
berooft je van geduld, van innerlijke rust.
Wakend word je verleid door wat je ziet,
slapend word je gevangen door je dromen.
In overgave houd je het hoofd gebogen,
zonder de liefste kun je niet bestaan.
Heeft deze schone geen oog voor je goud,
het goud is je niet meer waard dan het stof.
Anderen kun je niet meer bij je velen,
er is geen plaats voor anderen naast hem.
Want hij, zo lijkt het, vult je beide ogen;
als je die sluit, is hij nog in het hart.
Geen zorgen heb je om een slechte naam,

geen kracht kan je tot lijdzaamheid bewegen.
Je schenkt je levensadem als hij het vraagt,
en biedt je hoofd aan wanneer hij het zwaard heft.

De geestelijke liefde

Indien een liefde die op lust alleen berust,
zo diep ingrijpt, zo overheersend is,
verbaast het je als zij die het Pad volgen,
verdrinken in de zee van hun ervaring?
Die passie doet het leven zelfs vergeten,
de liefste Naam maakt hen los van de wereld.
Denkend aan God ontvluchten zij de schepping,
beneveld door de Schenker, niet door wijn.
Geen medicijn is er voor deze kwaal
want niemand weet precies waaraan zij lijden.
Van eeuwigheid klinkt in hun oor: «Ben Ik niet...?»
en schreeuwen zij het uit: «Zij zeiden 'Ja'».¹
Er zijn er die de eenzaamheid betrachten,
met vurige adem en bestofte voeten;
één kreet van hen: een berg stort in,
één klacht: een stad vergaat tot stof.
Onzichtbaar, vluchtig als de wind,
stom als de stenen, maar God lovend.
De tranen die zij in de ochtend storten,
wassen de kohl van het slapen uit de ogen.
's Nachts beult hun draf de paarden af, en toch
klagen zij 's ochtends dat zij achter zijn gebleven.
Dag en nacht gaan zij onder in hun passie,
zij weten in hun roes van dag noch nacht.
De schone Beeldhouwer grijpt hen zo aan
dat het schone beeld voor hen niet langer telt.
Wie hecht zijn hart aan niet meer dan een schil?
De domme, ja, maar dat is ook een leeghoofd!

BIOGRAFISCHE GEGEVENS
OVER DE DICHTERS,
MET BEGINREGELS
EN BRONNEN

Een aantal veel gebruikte bronnen is in deze lijst alleen onder een afkorting vermeld:

Ferdousi: Aboe'l-Qasem Ferdousi, *The Shahnameh (The Book of Kings)*, ed. Djalal Khaleqi Motlaq, New York, 1988-1997 (tot nu toe zijn vijf delen van deze uitgave verschenen).

Gandj-e sochan: Z. Safa, *Gandj-e sochan. Sja'eraan-e bozorg-e paarsigoey va asaar-e aan*, 2e druk, Teheran, 1961, 3 delen.

Lazard: Gilbert Lazard, *Les premiers poètes persans (IXe-Xe siècles). Fragments rassemblés, édités et traduits*, Teheran-Parijs, 1964, 2 delen.

Lobaab: Mohammad Oufi, *Lobaab al-albaab*, uitgegeven door Edward G. Browne, Leiden, 1903, 2 delen.

Nafisi, *Mohiet*: Sa'ied Nafisi, *Mohiet-e zendagi va ahvaal va asaar-e Roedaki*, 2e druk, Teheran, 1341/1962.

Nezhat al-madjales: Djamaal Chaliel Sjarvani, *Nezhat al-madjales*, ed. M.A. Rijahi, 2e druk, Teheran, 1375/1996.

ABOE SA'IED-E ABOE'L-CHEIR (967-1049)

Mysticus van grote reputatie in Chorasán, die ook bekend staat als een vroege dichter van Perzische kwatrijnen. Volgens een van zijn biografen zou hij zelf geen gedichten hebben gemaakt, maar alleen kwatrijnen van anderen hebben gebruikt in zijn predikaties.

Mijn lichaam loste op in al mijn tranen [blz. 352]:

Sochanaan-e manzoem, ed. S.Nafisi, 5e druk, Teheran, 1373/1994, 120.

Vrijheid en liefde kunnen toch nooit samengaan [blz. 352]:

Sochanaan-e manzoem, 53.

Mijn oog verdrinkt in tranen, niet in dromen [blz. 352]:

Sochanaan-e manzoem, 14.

Ik wil, liefste, dat jij mijn gast zult zijn [blz. 352]: *Sochanaan-e manzoem*, 25.

Je lok is koning en je wangen zijn de troon [blz. 352]:

Sochanaan-e manzoem, 34.

Liefde doorbloedt mijn aderen, mijn huid [blz. 352]:

Sochanaan-e manzoem, 105.

ABOE SALIEK uit Gorgaan (negende eeuw)

Een tijdgenoot van de Saffaridische vorst Amr ebn Leis (879-901). In het begin van de elfde eeuw werd Aboe Saliek door Manoetsjehri nog gerekend tot de grote dichters van Chorasán, maar hij moet al vroeg daarna in vergetelheid zijn geraakt, want er is bijna niets overgebleven van zijn werk.

Je wimpers hebben mijn hart geroofd [blz. 83]: Lazard II, 21.

ABOE SJKOER van Balch (midden tiende eeuw)

Dichter aan het hof van de Samaniden, schreef in 947 of 948 het 'Boek van de lof' (*Afarien-nama*), het oudste didactische

gedicht in het Perzisch waarvan fragmenten bewaard zijn gebleven.

Op vijanden moet je nooit vertrouwen [blz. 93]: Lazard II, 91, 87-90.

De weg die iemand al eens is gegaan [blz. 93]: Lazard II, 92, 95-98.

Wees in je gedachten rank als een cipres [blz. 93]: Lazard II, 93, 112.

Hoe zouden onwetenden jou kunnen dulden [blz. 93]:
Lazard II, 97, 136.

AMIER CHOSROW van Delhi, Jamien ad-Doula
Aboe'l-Hasan (Patiali 1253 – Delhi 1325)

De eerste grote dichter in het Perzisch op het Indische subcontinent. Hij was de zoon van een Turkse officier in het leger van de sultans van Delhi en nam ook zelf dienst bij het hof, waar hij een handboek samenstelde voor het schrijven van brieven en documenten. Zijn lyrische gedichten, in hoofdzaak *ghazals*, zijn chronologisch gebundeld in vijf *divaans*. Hij was de eerste dichter die vijf *masnavi*'s volgens het schema van Nezami's *Chamsa* voltooide. Hij vulde die aan met romantische epen over eigentijdse onderwerpen. Als mysticus was hij een lid van de soefische Tsjistija-orde. Hij bundelde de uitspraken van zijn mystieke leermeester Nezam ad-Dien Oulija en werd ook zelf een vooraanstaande sjeik, wiens graf in Delhi nog altijd wordt vereerd.

Het lijf is oud, maar 't hart kent nog verlangens [blz. 246]:
Divaan, ed. Delhi z.j., 208-209; Z. Safa, *Gandj-e sochan*,
II, 182.

De zuidenwind wekte mij weer tot het leven [blz. 246]:
handschrift Leiden, Codex Or. 1065, 9b-10a.

Als ik straks neerval in een simpele kist [blz. 342]: *Ajina-je Eskandari*, ed. Dj. Mirsaidov, Moskou, 1977, 279.

ANVARI, Ouhad ad-Dien Ali (Abivard, Chorasán,
ca. 1126 – Balch, na 1165)

Hofdichter van de Seldjoekidische sultan Sandjar in Marv. Zijn werk omvat *qasida's*, *ghazals* en gelegenheidspoëzie in *qet'a's* ('fragmentarische' gedichten). Anvari wordt als de meest virtuoze dichter van de hoofse *qasida* beschouwd, vooral vanwege de veelzijdigheid van zijn beeldspraak. Meer dan vroegere dichters, verwerkte hij termen en motieven ontleend aan verschillende wetenschappen en daardoor kreeg hij de reputatie van een groot geleerde. Hoewel mystiek in zijn werk ontbreekt, uitte hij zich niet zelden kritisch over de waarde van hofpoëzie en beval hij een teruggetrokken leven aan. Op het einde van zijn leven verliet hij het hof, nadat zijn voorspelling van een hevige storm niet was uitgekomen.

Ochtendbries, wanneer je straks waait door Samarkand
[blz. 217]: *Divaan*, ed. M.T. Modarres-e Razavi, Teheran,
1347/1968, I, 201-203, *qasida* nr. 82, fragment.

Het reizen voedt de mens op, is de drempel tot zijn aanzien
[blz. 219]: B. Foroezaanfar, *Sochan va sochanvaraan*, 2e editie,
Teheran, 1350/1971, 344-345.

Wist je dat er negenhonderd werklui nodig zijn [blz. 220]:
Foroezaanfar, 345.

'Jij dicht toch over liefde?' vroeg een minnaartje mij laatst
[blz. 220]: *Lobaab* II, 136-137.

Ik weet niet hoe ik mij hieruit moet redden [blz. 235]:
Divaan, ed. M.T. Modarres-e Razavi, 3e druk, Teheran,
1372/1993, II, 888.